

МИРКО БОЖИЋ: Језик и толеранција

Друштвена условљеност језика. — Средство комуникације и зближавања људи и народа. — Зашто политичко прогонство појединих речи. — Сеобе речи из српског у хрватски и хрватског у српски језик. — О збрци око Речника двеју матица

На седници Председништва Републичке конференције ССРН Хрватске од 3. новембра 1972. године, посвећеној деловању ове организације на остваривању устава и задатака који произлазе из Нисма председника Тита и Извршног бироа Председништва СКЈ, посебно је било запажено излагање књижевника Мирка Божића, потпредседника Сабора СР Хрватске и председника саборског Одбора за међунационалне односе, који је учеснике ове седнице обавестио о неким актуелним питањима у вези са уставним дефинисањем хрватског књижевног језика. Месечник организација Социјалистичког савеза Хрватске „Трибина“ доноси, у новембарском броју — који ће изаћи из штампе ових дана — ауторизовани текст Божићевог излагања.

У договору са аутором, Мирком Божићем, и редакцијом „Трибине“, „Политика“ ће овај значајан и занимљив текст објавити у целини у неколико бројева нашег листа.

О језику ћу говорити с културно-политичког гледишта и с гледишта неких проблема који се јављају и који ће се јављати у вези с уставним формулирањем језика, а још више у вези с уставним интенцијама о хрватском књижевном језику. То утoliko више што постоје различите тенденције манипулирања језиком — политикантске, конзервативне, анахронистичке или архаичке. Наравно, ја ћу изнијети увјетно, и неке лингвистичке примјере као и опћенитости о језику ради бољег упознавања саме материје.

Језик може да буде истински одраз друштвеног стваралаштва, он може да буде најмоћније средство у идејно-политичком и културном уздицању народа и појединца.

Но, проучавати свој језик као драгоцено наслeдство, у свјетлу данашњице, пратити његов развјатк и гледати га као моћно оружје у борби за остваривање племенитих циљева зближавања људи и народа у нашој будућности, није само задатак стручњака. То је задатак, рекао бих, свакога грађанина. Дакле, упознати и упознавати својства језика богати своје изражајне и мисаоне могућности представља, тако рећи, непрекидни људски напор.

Различите дефиниције о језику

Језикословни имају различите дефиниције о језику. По совјетском лингвисти Мару, главна поставка о језику јест друштвена увјетованост језика. Језик, дакле, по њему, као највјернији облик изражавања човјеке свјести, као најпотпуније и најважније средство међу-

собног споразумијевања људи, јест друштвена појава и он одражава многострани живот човјека: економски, друштвени, политички, културни. Маркс и Енгелс први су у повијести цивилизације научно објаснили језик, његову битност, постанак и развјатк. Они су схватили језик као друштвену појаву, као облик надградње, као друштвени однос, као производ друштвеног развјатка. По њихову мишљењу језик су створиле потребе, рад. Рад као карактеристика којом се људи разликују од животиња. Захваљујући раду људи су стекли способност мишљења и говора.

Није на одмет овдје цитирати Енгелса: „Потреба је створила орган говора. Неразвијено грло преображавало се путем модулатије за све развијенију модулатију, а органи уста доступно су се учили изговарати артикулиране гласове један за другим.“

Маркс каже:

„Језик је непосредна стварност мисли“, а и мисао и језик условљени су друштвеним развјатком. Друштвени карактер језика признавала је великим дјелом напредна лингвистика на западу у 19. и почетком 20. вијека. Нарочито су представници тзв. социолошке школе постављали проблем језика као друштвене појаве.

Али, било је и има лингвиста који нису могли ријешити овај проблем будући да су прилазили језику с идеалистичких позиција, издвајајући га из осталих појава које су у вези с њим (свијет, друштвени односи итд.) и изучавајући га, углавном, с формалне стране, као дисциплину која је сама себи довољна;

као појаву која постоји сама за себе и која се развија логиком свога властитог постојања. Не мало пута језик је на такав начин политизиран, употребљаван као гoло средство за буржоаске политичке циљеве. Имали смо прилике то видјети и у нашој стварности, у тзв. националистичкој ескалацији.

Приступање језику као ванвременској категорији

Једно је, значи, изучити и обогатити свој језик, а друго је приступити му као ванвременској и вандруштвеној категорији.

Битно је истакнути да људско друштво као носилац извјесног говора, ствара, у току историје, своје потребе и своје схваћање стварности која га окружује, и то се одражава у језичној структури, у њеним идеолошким и формалним странама. Доказ томе је развјатк језика у свакој нашој средини, малом граду или селу. Тај се развјатк, без комуникација, претварао у посебности и специфичности, да не кажемо у окамењене језичне структуре. Стога продирање нових појмова повлачи за собом појаву нових термина, па и измјене у конструкцији реченице. У вези с тим не може бити враћања на прошле језичне форме (осим, наравно, у типолошком књижевном смислу), нити може бити јединства и сталности у изражавању граматичких категорија, које никако не постоје адувијек и никако не чине саставни дио језичне структуре азувијек. На примјер, неки су наши писци писали прије седамдесетак година: „Између многих грчким философи и бесједници понаособ се изицаше јурве споменути Сократе који многог младца који за знагем жугаше од Софистах одвраћаше“. Ту се види не само конструкција реченице, него и облици и граматичке категорије које се више не употребљавају и које се никад више не могу пренијети у садашњост, ако желимо получити, наравно, озбиљан дојам.

Дакле, развјатк језика, његова друштвена увјетованост, дијалектичко јединс-

тво језика и мишљења путем не само квантитативних него и квалитативних промјена; — принцип тзв. стадијалног развјатка, развјатка у једноме стадију, — нужан је и константан. Судари лингвистички и друштвени, који се догађају, само потврђују ову марксистичку поставку.

Данас, на примјер, у Хрватској, има, због развијених комуникација, све мање таквих језичних судара између појединих крајева и мјеста. То стога што су се развиле силне везе и комуникације, а томе су посебно придонијела јавна средства комуницирања, нарочито радио и телевизија. На примјер, прије 15 година била је далеко већа разлика између, рецимо, Сина и Вараждинских Топлица. Готово се људи нису разумјели. Као што се, често пута, нису разумјели ни на тридесетак километара удаљени Сина и Сплићани, Сплићани и Вишани, итд. Данас су те разлике све мање.

Лингвистичке бесмислице због анатеме голих ријечи

Због свега је тога политичко прогонство и анатема голих ријечи из другог језика које не могу а да не утјечу на сам језик управо бесмислен лингвистички приступ језику. При том је сасвим друга ствар, нормална и позитивна, развијати свој језик. Ни најразвијенији језици, на примјер француски, не могу бити изузети од таквих утједаја. Зато, неки у Француској, кажу, поспрдно, la langue franglais.

Нетрпељивост према другим језицима управо се види у примитивнијим срединама на сваком кораку. Некултурним срединама сметају поједине ријечи или акценти из других средина, чак иако историјна ријеч егзистира у твом језику. Примитивца одмах показује свој поауљиви однос или се страствено узбуди на најмању разлику, иако се потпуно разумије. То нема никакве везе са самим језиком него с политичком мржњом, или с политичком подсвијешћу, били тога многи свијесни или не.

(Наставиће се)

МИРКО БОЖИЋ: **Језик и толеранција**

Друштвена условљеност језика. — Средство комуникације и зближавања људи и народа. — Чему политичко прогонство појединих речи. — Сеобе речи из српског у хрватски и хрватског у српски језик. — О збрци око Речника двеју матица

2)

Смијешни су и жалосни примјери којих смо сви били свјedoци за вријеме националистичке ескалације. Биле су проскрбране голе ријечи: хиљада и тисућа, јануар и сијечањ, док се на примјер мирно прелазило преко њемачких искварених израза — на примјер: шпигла, пајта, „немам пајта“ итд. или су остале у употреби дословно или буквално преведене или пренесене ријечи с њемачког, чешког, руског, или су, по законима њемачког или другог којег језика направљене ријечи — кованице које су се из политичких разлога, нарочито за вријеме аустро-угарске окупације, исковале и тако исковане остале и до дана данашњег у употреби. Али националисте нису сметале. Наводим неке примјере: обљубљен је дословно пријевод њемачкога *beliebt* (умјесто: омиљен — иако, наравно постоји и „обљубљен“ у другом смислу). Неке су ријечи постале и синоними у хрватском књижевном језику: без двојбе — *ohne Zweifel* (умјесто: несумњиво или недоговојено); тисак — *Druck*, који је испочетка значао тлак, притисак, а сада се преноси за опши, шири, појам штампе; наклада је чешки израз — *nakladatelství*, (умјесто: издање); безодвљачно — *unverzüglich* (умјесто: одмах, без одлагања); сустван, у многим случајевима је чешки израз — *soustavny*; водостај — *Wassersstand* (умјесто: разина, висина воде, раз); предвести — *vorführen* (умјесто: довести); изведба — *Ausführung* (умјесто: извођење); велебан је чешки израз — *velebný* (умјесто: величанствен); достајан је чешки израз — *dostatečný* (умјесто: довољан); позорност је чешки израз *rozpoznost* (умјесто: пажња), затим назочност, изочност, итд. итд.

Нису тако пренесене из других језика само ријечи, него и дословно преведени изрази у лошем смислу. На примјер: наступило је дужност — *Amt antréten* (умјесто: ступио је на своју дужност); назови ме телефоном — *anrufen* (умјесто: зовни ме телефоном); подузео је

потребне кораке — *hat die nötigen Schritte vorgenommen* (умјесто: учинио је што треба); то је више него сигурно — *das ist mehr als sicher* (умјесто: то је сигурно); болује на бубрезима — *er leidet an den Nieren* (умјесто: боле га бубрези, има болесне бубреге); чудим се); весели ме — *es freut mich* (умјесто: веселим се); носим се мишљу — типична је њемачка кованица — *ih trage mich mit dem Gedanken* (умјесто: размишљам). То је, наравно, у Њемачкој исправно, али се у нас једноставно и јасно каже: размишљам. Безброј је таквих примјера, па можемо рећи да врло врло мало људи познаје свој језик.

Такав политизирани или идеалистички приступ језику одигравао је управо у хрватском и српском језику искључиво негативну улогу. Такав приступ језику потицао је фрустрирање нашег народног језика који је и богат и сочан и у чијем је стварању учествовао народ као ријетко гдје у повијести стварања књижевних језика.

Наука о језику, по мом мишљењу, једна је од најтежих наука. Школски свла дана материја о језику сасвим је недовољна за иоле боље познавање језика. Човек никада довољно не проучава свој матерњи језик, он мисли да га је изучио учећи уз матер.

Лингвистика је наука о језику опћеним. Науке о језику су многобројне: семантика, морфологија, синтакса, лексикотрафија, стилистика, акцентологија, етимологија и друге. Те науке у нас нису развијене. Једино имамо неке рјечнике, а ни њих немамо довољно. Французи, на примјер, имају рјечнике синонима, хомонима, антонима, паронима, аргоа, идиома, дијалекталне, техничке, рјечнике кухарства, итд. У нас ове науке нису уопће развијене а камоли популаризирани. Ријетке су у нас Хрвата књиге које расправљају о савременој проблематици књижевног језика. Послије ослобођења, све до 1964. кад се поја-

вила Јонкеова популарна књига о језику, није изашла ниједна таква књига, осим школских граматика. Тек се у последње вријеме нешто ради на систематском истраживању у овим научним областима и ми смо у том погледу далеко далеко иза осталих европских народа.

Бављење политиком а не науком

Умјесто да се посвете таквом раду неки су се наши лингвисти руководили тенденциозно политичким, а не научним приступом лингвистици. О томе говори и друг Кардељ: „Они се на факултетима не баве науком, него прије свега идеологијом и политиком“. Кардељ каже да је циљ тих људи да дезоријентирају и демобилизирају младог човјека и да га одвоје од Савеза комуниста. И др Душан Драгосавац, у свом одговору лингвисти Ивићи оправдано примјехује да ће лингвиста најбоље придонијети своје народу ако се бави лингвистиком. Међутим, многи то не раде.

Сјешам се, на примјер, колико је политика утјецала на ставове неких наших лингвиста. Непосредно након 1948, послје борбе против Информбироа, лингвисти су, а не политичари, дошли до закључка да нећемо више изговарати ријечи „точно“ и „точка“, јер је то за њих гада био русизам и да је правилно рећи „тачно“ и „тачка“. Касније су ти лингвисти закључили (а све без живота и народа) да „неће трпјети српски утјецај“, па ћемо поновно доћи на „точно“ и „точка“. У реду, нитко нема ништа ни против тачке ни против тачке. Други је изразити примјер хиљада и тисућа. Тисућа је, наравно, као ријеч (нема се што приговорити ријечима, ни тисући, ни хиљади), егзистирала и прије, нарочито у хрватском језику, али неки језикословци рекли су: нећемо више употребљавати ријеч „тисућа“ јер то кажу Руси; говорићемо хиљада“, јер то кажу Грци, Хелени, културни европ-

ски народ. Међутим, будући да Срби кажу исто тако хиљада (као и Хрвати) — ми од данас нећемо говорити „хиљада“ него ћемо једино казати „тисућа“. И тако редом.

Наравно, то нема никакве везе с науком. Међутим, морам казати да су се многи књижевници увијек борили против таквога приступа језику. У интересу је књижевности увијек било да се развија богатство језика, дистинкција, синоними итд.

О књижевном се језику суди у нас с најразличитијих гледишта — од суптилних до партикуларистичких, субјективистичких, шовинистичких, итд. А пред нама је материја готово несавладива. Ми имамо данас око 200.000 ријечи (енглески више од 500.000) с неизмјерним мноштвом варијаната, дијалеката, утјецаја страних језика. Имамо све веће и веће потребе за стваралаштвом нових израза, неологизама, појмова, итд. Уз све то у нас се мноштво ријечи „љуља“, има више облика, тајанствених, специфичних, карактеристичних, пластичних, тонских, музичких итд.

Многи људи имају своје мишљење о језику, своје језично осјећање. У Сабору, на примјер, многи људи кажу: хадемо створити нову ријеч „појаснити“, сад када је та ријеч ушла у употребу, у овај наш „административни“ језик, лингвисти би требало да кажу је ли то исправно или није. Јер, до сада су нашем уху боље звучиле ријечи „појаснити“, „пробистрити“, „разбистрити“, „рвјаснити“.

Ево за примјер још један куриозум. Неки лингвисти бране ријеч „шницел“ „форханга“, „парадајз“. Ми, међутим, имамо за иста значења друге ријечи које нису странага поријекла: одрезак, застор, рајчина. Иако су те ријечи — шницел, форханга, парадајз — барбаризми, оне су се удомаћиле у тзв. народном језику и многи лингвисти то бране. У реду.

(Наставиће се)

МИРКО БОЖИЋ:

Језик и толеранција

Књижевни језик — виши тип народног језика. — Речник Матице хрватске и Матице српске рађен је споразумно. — Језик не сме да буде средство политикантске манипулације

Колико је та језична научна област голема материја може се закључити и из научне апроксимације, колико ми не познајемо језик. На примјер, човек са села употребљава тек око 1000 ријечи; интелектуалац у граду 1500 до 25000; ако књижевник употреби 3 до 5 хиљада, то је већ много. Изузетни књижевници имају до 10 хиљада ријечи. Једино је, кажу, Шекспир употребио у свом дјелу 30 до 40 хиљада ријечи.

Нека поређења и примери сељења речи

Ради мјеста и свијести о нашем језику дозволите ми да само уступ, илустративно, дадем неке успоребе с француским језиком. Француски језик, који је дуго настајао, тек је у 14. вијеку постао француским језиком. Настао је од народног латинског вулгарног језика и од више дијалеката: провансалски, гаскоњски, оверњански, пикардјски, нормандјски, поатвенски, лимузенски итд. и с великим утјецима култура које су долазиле у дотицају с Француском, културом Келта, Германа, Франака, Шпањолаца. (Од Шпањолаца су ријечи: *camarade, chocolat, cigare, tabac*, од Талијана: *soldat, caporal, capitaine, colonel, bombe, canon, banque, credit, concert, opera, ballet, carnavales, mascarade* итд. Енглези су увелико утјецали на француски језик, нарочито почевши од 18. вијека: *budget, club, comite, leader, meeting, parlement, autocar, expres, tramvay, ticket, wagon, smoking, pyjama, sandwich, match, stoper, derby, box, football*, итд. а да и не говоримо о данашњем утјечају енглеског језика, који је толико продор у француски језик (нарочито у подучју кибернетике, атомистике, електронике, модерних машина, технологије) да се он данас подругљиво зове *la langue franglais*. Славени су такође утјецали на француски језик: *самовар, полка, мазурка*, итд. Нјемци: *biere, trinquet, lied*, итд. итд.

Француски језик је, с друге стране, утјецало и на наш језик: *гардероба, куверта, лавор, кофер, деликатеса, купе, ресторан, клавиј, партер, шарола* итд.

Како, након свега тога, смијешно изгледа сводити језик на поједине голе

ријечи и вршити политичко прогонство ријечи. Кад су сви језици могли дјеловати један на другога, смијешно је да по једине ријечи из хрватског, односно српског, језика неће утјецати на живаљ који живи заједно измијешан вијековима и упућен један на другога првенствено из животних разлога, а да и не говоримо о cjелокупном програму социјализма као изразу повисоког интереса радничке класе. У том програму језик игра врло велику улогу.

Довољно је подсетити се на примјер да су поједине ријечи селије у српски, односно хрватски народ више пута. Узмимо за примјер ријечи *дом* и *кућа*. Хрвати су се приклонили, последи дуго вијекова, ријечи — *дом*, а Срби — *кућа*. Међутим, Хрвати кажу „*кућаница*“, а Срби „*домаћица*“. И у хрватском књижевном језику и у српском и *дом* и *кућа* су синоними у књижевности.

Књижевни језик Хрвата и Срба израђао је из штокавског дијалекта, и то из новијих говора. Узети су нови облици и акценти. То су у ијекавском говору тзв. *херцеговачки говори* — *Херцеговина, Босна, Славонија, Хрватска, западна Србија, Далмација и Црна Гора*; а у екавском — *Војводина и Шумадија*. У западној Хрватској, Далмацији и Лици распрострањени су и тзв. *икавски говори*. Али има много тога у тим штокавским говорима што није књижевно. Већ је Вук Караџић одабирао између језичних појава оне које су правилније и обичније. Ми и данас одабиремо. Како зат *ћемо* на примјер: *прозор, димњак, цариник*, а не *ћемо* казати: *пенџер, оџак и ђумруџија*. (Јонке). Тако се из народног језика одабирају ријечи по начелу правилности и чистоће. И то у првом реду из штокавских говора, а онда и из осталих.

На тој основи стварају и књижевници и други стручњаци и учешаџи. Све на народној основици, на народни начин, што је битно истакнути. Књижевни језик настао је стваралачким радом народа и људи од пера. Књижевни је језик, дакле, прочишћени виши тип народног језика. Ипак, не смијемо појам књижевног језика схваћати одједињено једиствено. Језик је комуникативно средство, језик културе читавог народа — споразумијевања, рада, пословности,

књижевности, науке, поезије, новинарства...

Другачији су задаци, на примјер, новинарског језика, а другачији научног и пјесничког језика. Тако су се развили и огранци књижевног језика. Језик књижевности одликује се разнородношћу, сложеностју, диференцираностју. То је врло комплексан задатак па се и књижевни језик непрестано развија. Зато га и треба судити по норми *његова времена*. Нарочито у нас, за разлику — на примјер — од француског језика. Ијекавоки, новоштокавски и екавски новоштокавски говори постали су подлога на којој се развио књижевни језик Хрвата и Срба, који је по типу — кажемо, по типологији — један језик, иако је језичко благо ијекавске и екавске штокавштине у приличној мјери различито лексички и акценатски. Најбољи је доказ за то што није потребно преводити с једног говора на други, као што ни унифицирање не би донијело никакве резултате.

Особито је штетно гледати само на свој начин изражавања као на књижевно и језично једино оправдан начин. Ненаучно је просуђивати језичну правилност с аспекта ијекавског, односно екавског изговора. Потребно је развијати сносљивост и разумијевање. А у нас, с обзиром на вишенационалну ситуацију, језична сносљивост игра велику културну, политичку и социјалну улогу. То више што су услови, принципи равноправности и слободне појединца и народа истакнути и у језичној материји.

Нормална је редовита појава да изговори и лексика утјечу један на други језик и на тај се начин међусобно обогаћују. То је редовита појава не само у једном, него и у различитим језицима. Јер, језици нису одијељени границама једни од других, а особито у овом времену великих сеоба и интензивног саобраћаја између људи и народа.

Зашто је у Уставу СР Хрватске унијет израз хрватски књижевни језик, а не хрватски језик? То је оштр дистинкција. Управо је карактеристика хрватског књижевног језика била толерантност и његово је правило, тако рећи, било уважавање и асимилирање дистинкција. То је карактеристика књижевног језика, као богатјег од говорног или стандардног

језика. Тако ће на примјер, књижевници писати: „Горњи ток ријеке тијеском стољећа“. Овдје је извршена дистинкција: *Горњи ток* схваћен је у смислу географског појма, као статичког појма, а *тијеском стољећа* изражен је појам временски. Или, други примјер: „Он је био убрзо пензионирани, док му је отац уживао мировину. Дакле, књижевни језик разликовао је ријечи истог значења: *мировина* и *пензија*. Јер, може човек бити пензионирани у 40-тој години, док му је отац уживао мировину. Значи, отац је сву службу одслужио и сада у старости ужива мировину. Овдје се ријечи не сударају него се стварају нови појмови за *чластично* и јасно *разумијевање* и изражавања.

На примјер, кажемо: Дао сам пет хиљада динара за књигу „Тисућу и једна ноћ“. Овдје је ријеч *хиљада* изражена у практичном говору, а *ријеч тисућа* сада овдје звучи помало романтично.

А што смо могли чути за вријеме националистичке еуфорије? На примјер, неки националиста дође на бензинску пумпу и кад му радник с пумпе каже:

— Дужан си ми за бензин пет хиљада динара — он му одговори:

— Не разумијем.

Човек с пумпе се чуђи и пита:

— Говориш ли ти хрватски?

— Говорим, али не разумијем — овај упорно наставља.

И када уследило ново питање: — А како да ти кажем да би ме разумио? — овај га „националистички интонативно“ подучи:

— Не каже се пет хиљада, него пет тисућа!

У нас се, чак у народној поезији, врше дистинкције синонима. И народна поезија јест тип књижевног језика. На примјер, хрватски народни пјесник пише:

„Виновик је село Томашића,
главни кривац Томашићу Марко“.

Против политикантске проскрипције језика

„Виновик“ је овдје схваћен у смислу зачерника, у смислу узрочника, а „главни кривац“ у смислу поводника, у сми-

слу повода. Наравно, ако се ријеч политички потенцира и указује да је виофониј српска ријеч (а није ни српска, него је славенска, старославенска) онда се прелазни с народног и књижевног стваралаштва на поље политиканства, ненаужности, проскрипције језика.

Можемо се, на примјер, изразити: „Систематски сам истраживао сустав за водознавање“. Или: „Ове су новине штампане дубоким тиском“. Сада су ту сви појмови у раду — и новине, и глагол, и појам „дубоки тисак“. Али, овдје ће наш ускогрудни политикант рећи: „Овај је тисак тискан дубоким тиском“. А онај, сличан њему у Србији, рећи ће: „Ова је штампа штампана дубоким штампом“. А кад се каже: „Ове су новине штампане дубоким тиском“, ту онда свака ријеч лежи, по свом значењу, на свом мјесту. Значи, није летак, него су новине; штампане су, нису шапирографиране; а „дубоки тисак“ значи баш оно што значи, појам у штампарији.

Хрватским књижевним језиком или новоштокавским ијекавским говором пишу Хрвати и Срби у Хрватској већ више од сто година и развијају га на народној подлози штокавског ијекавског изговора. Можемо рећи да је, на жалост, у социјалној сфери врло много запустело, а у културној сфери сасвим недовољно развијен. Нашим Уставом је (имплицитно и експлицитно) одређено да се даље развија на новоштокавској ијекавској основици. То је врло важно с политичког и друштвеног разлога, јер се и на тај начин — који је животан и који егзистира већ више од сто година — зближују народи у Југославији.

Ми смо прихватили и као политички став да хрватски књижевни језик треба развијати као новоштокавски ијекавски, уз поштовање и толеранцију свих особности, свих специфичности аутора, средина, хрватских и српских, јер су дво хрватске, односно српске културе. И зато не треба „преводити“ ријечи са ћирилице на латиницу или обратно. Но, с друге стране, не треба проскрибирати и избављати ријечи удомаћене и разумљиве ако се оне претежно употребљавају на истоку, односно западу. (Крлежа, у свом недавно објављеном Дневнику употребљава равноправно на примјер, хиљада и тисућа. И кад га питају: „Зашто ви пишете и хаљала и тисућа?“ — он каже: „Јер нема треће ријечи; да има треће и ту бих употријебио.“) Оне су једнако и хрватске и српске и књижевне. На примјер: сијечањ — јануар пензија — мировина итд. Јер, на примјер, ја ћу рећи: октобарска револуција или фебруарска револуција. Ухо се не може привикнути на то да кажем вељачка револуција. Али, исто тако рећи

ћу: мачке се вељају у вељачи. Нећу рећи „мачке се вељају у фебруару“. Ја ћу, надаће, употријебити израз пети свибањ, али ћу казати Први мај, јер то није обичан дан у свибују, него међународни празник, итд. итд. И зато нема никакве потребе око педесетак синонима водити политичку, културну и било какву борбу. Треба их равноправно употребљавати. Не треба их политизирати, нити петрифицирати, нити симплицирати.

Поштовање ауторства а не преводјење

Наравно, треба ријечи употребљавати равноправно и досљедно аутору или тексту. Ако нетко тако осјећа језик, има право на то. Треба захтијевати поштовање ауторства, не треба га преводити. Јер, то није с правом критика, било да је Хрват или Србин. Треба бити досљедан стилистици и ауторову осјећају.

Националисти су хтјели потпуно и умјетно раздвојити језик на најгори могући начин: проскрибирањем лексике или појединих конструкција на народној подлози. Они су хтјели створити један нови, или боље речено, архаизирани хрватски језик као ковине, неку врсту амалгама штокавског, кајкавског, чакавског, они су га хтјели вратити ка етимолошким категоријама, па чак и изговором, (частник) ка староштокавским категоријама. То, наравно звучи данас смијешно, а повијесно животно, давно је одбачено и научно неприхватљиво.

Била је настала читава збрка око рјечника Матице хрватске и Матице српске, што је било потпуно непотребно. Рјечник двају матица може имати не знам колико грешака и може претрпјети не знам какву критику, али била је чиниеница да је грађан споразумно, да је састављен на основи сто књига хрватских и сто књига српских писаца. Као научно дјело хрватских и српских лингвиста тај рјечник никоме није сметао и могао је мирне душе да преживи све критике и да се штампа. Али ми смо онда обуставили штампање трећег и четвртог тома, изгубили стотине милијуна динара. У Матици у Новом Саду Рјечник су штампали и ми смо морали наручивати исту књигу на ћирилицу иако смо је већ имали припремљену, овдје, у нас, на латиници. До тих апсурда се доводи када се говори са страхом, а не с разумом. Друга је ствар што су нама потребни многобројни рјечници, хрватског књижевног језика, дијалектални итд. Све то ми можемо и морамо радити.

Живот ће дати дух и садржај језику

Ми смо унијели у Устав назив хрватски књижевни језик зато што у најплеменитијем смислу ријечи садржи шири-

ну, богатство ријечи, толеранцију и непрестану потребу изучавања језика; без ускогрудних осиромашења, проскрипција, политикантских тенденција; без политикантског архаизирања и петрифицирања језика, у комуникативном смислу радећи тек на различитим стандардизацијама, а на темељу говорног, народног, ијекавског, новоштокавског изговора и потребе да се обогати знаност о језику. Имали смо, наравно, на уму марксистичку поставку да језик није само лингвистичка категорија него и друштвени однос. Јер, дух једног народног језика не може се октроирати, он живи, он је отворени процес и ако се затвори у себе, он постаје мртв папирнати језик.

Према томе прожимање култура активан је процес, а такођер и прожимање лексике, али се може и мора развијати свој језик. Она политика која спаја народе је прогресивна, она лингвистика која не уважава прожимање култура је регресивна.

Утврдивши име у јавној употреби и народној име језика Хрвата и Срба у Хрватској, Устав је само утврдио чињеницу. Живот ће дати дух и садржај језику. За нас су битне управо садржајне функције и димензије језика: знаствене, културне, социолошке, друштвене, комуникативне.

У контексту тог става — хуманог, толерантног, културног — Устав и не наглашава службеност језика, иако говори о језику у јавној употреби. Увијек треба имати на уму Лењинов став о језику, о равноправности и о службености језика. Ево шта каже Лењин: „Јер ма колико ви рекли лијепих фраза о култури, обавезан државни језик спојен је с прилошком, с туцањем у главу. А присила ће довести само до једног: она ће заострити непријатељства, створит ће милијун нових трвња, појачат ће раздражљивост и међусобно неразумијевање“. То су Лењинове ријечи из 1914. године.

Треба то имати на уму и кад се ради о тзв. нормативним тенденцијама о језику, нарочито ако се не води рачуна о друштвеној увјетованости језика. Ако се те нормативне тенденције (читај: „службеност“) појављују у средствима јавног комуницирања, па се умјесто два синонима у истом језику нађемо у „милијун нових неспоразума и трвња“, то и такво нормирање заиста неће унаприједити језик.

Сви они који не би језик проматрали у тим опћељудским, марксистичким оквирима, творили би од њега средство манипулације (политичке, или политизирание, или политикантске манипулације) а управо то не би било у духу амандмана на Устав Социјалистичке Републике Хрватске.